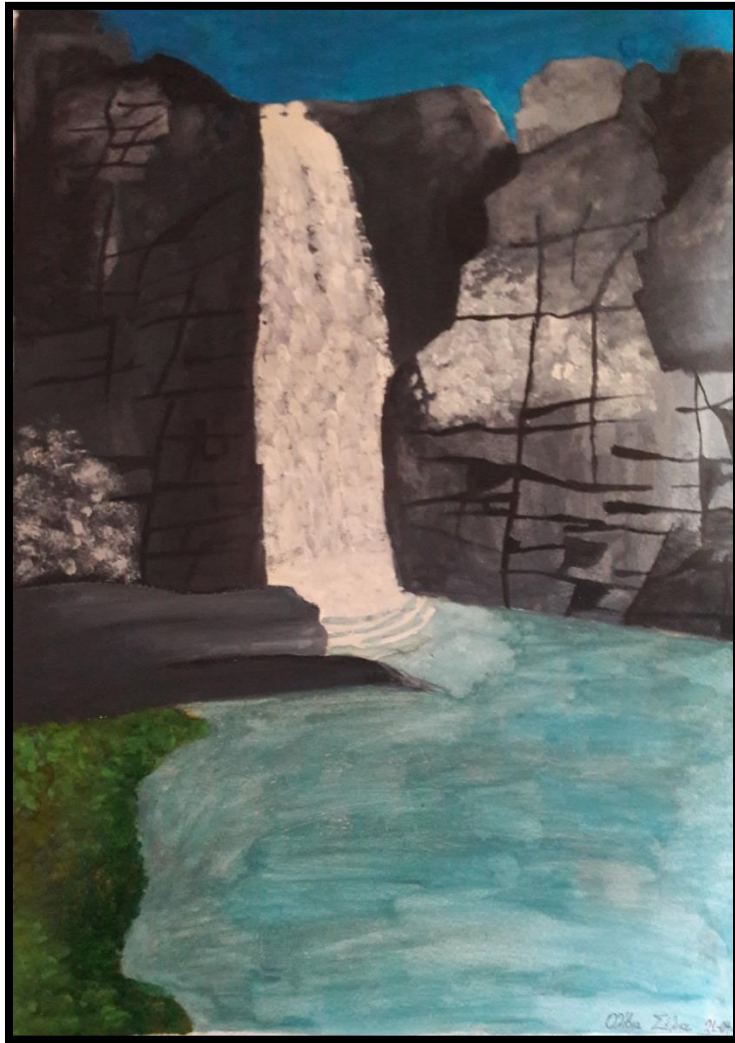

Η φόνισσα της Μαν' Κάτσας

Ένας τοπικός θρύλος από τον
Μανταμάδο της Λέσβου

ΠΡΟΤΥΠΟ ΛΥΚΕΙΟ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ
Όμιλος Τέχνη και Περιβάλλον

Εισαγωγή

Ο όμιλος «Τέχνη και Περιβάλλον» του Προτύπου Λυκείου Μυτιλήνης ξεκίνησε να λειτουργεί το διδακτικό έτος 2020 – 2021. Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του σχολείου ως μέλους του Δικτύου Συνδεδεμένων Σχολείων της UNESCO, οι οποίες το τρέχον σχολικό έτος σχετίζονται με τα Εθνικά Γεωπάρκα, η μαθητική ομάδα του ομίλου ενέταξε στις δραστηριότητες τη μελέτη μύθων και θρύλων της Λέσβου. Αντικείμενο αυτής της δράσης είναι να διερευνηθεί η περίπλοκη σχέση ανάμεσα στο φυσικό περιβάλλον, την πολιτιστική κληρονομιά και τη λαϊκή σκέψη και φαντασία, με στόχο να αναδειχθεί ο συναισθηματικός και ιδεολογικός κόσμος που αντικατοπτρίζεται μέσα στους μύθους και τη σύνδεσή τους με τον χώρο. Εκτός από τη μελέτη των δεδομένων, έμφαση δόθηκε στην καλλιτεχνική έκφραση των ίδιων των μαθητών.

Η παρούσα εργασία εξετάζει έναν τοπικό θρύλο του Μανταμάδου Λέσβου γύρω από τον καταρράκτη «Μαν' Κάτσα» της περιοχής, σύμφωνα με τον οποίο στο συγκεκριμένο σημείο διαπράχθηκαν μια σειρά δολοφονιών ανδρών από μία όμορφη γυναίκα ή νεράιδα.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλουμε στο Γεωπάρκο Λέσβου για την καλή συνεργασία και τις πληροφορίες που μας παρείχε.

Οι υπεύθυνοι καθηγητές

Ειρήνη Μουτζουρέλλη
Στέφανος Παρασκευαΐδης

Ο καταρράκτης Μαν' Κάτσα

Ο καταρράκτης Μαν' Κάτσα βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα της Λέσβου, σε απόσταση 30 περίπου χιλιομέτρων από την πόλη της Μυτιλήνης, λίγα χιλιόμετρα νότια του Μανταμάδου, στην τοποθεσία Περιστεργιές, κοντά στον οικισμό της Πεδής. Είναι ένας από τους πιο διάσημους και εύκολα προσβάσιμους καταρράκτες του νησιού.

Σχηματίζεται στην πορεία του ρέματος του Ασπροποτάμου, τα νερά του οποίου στο συγκεκριμένο σημείο πέφτουν από ένα ύψος 15 περίπου μέτρων και καταλήγουν σε έναν βραχώδη και βαθύ λάκκο.

Η άγρια ομορφιά του τοπίου έχει κάνει την Μαν' Κάτσα πόλο έλξης πολλών επισκεπτών και ο καταρράκτης διαφημίζεται ως σημείο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Με τον τόπο αυτό όμως συνδέεται ένας σκοτεινός μύθος...

Η γεωλογική ιστορία

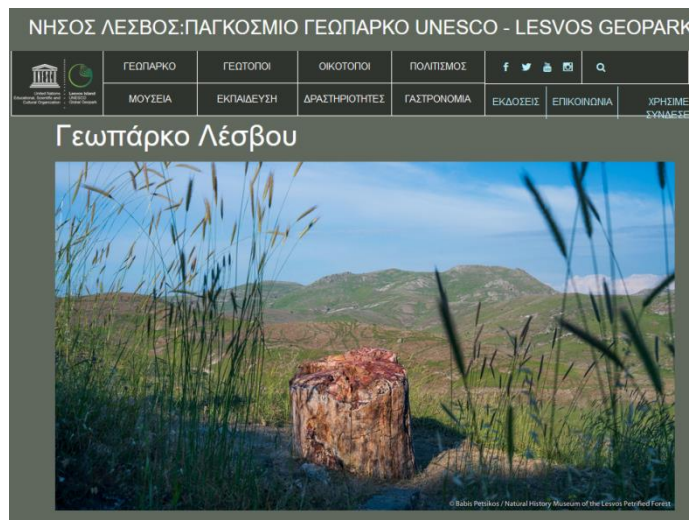
Ο καταρράκτης Μαν' Κάτσα έχει τη δική του γεωλογική ιστορία. Το εντυπωσιακό θέαμα που απολαμβάνει ο σημερινός επισκέπτης είναι αποτέλεσμα γεωλογικών διεργασιών που μας ταξιδεύουν στο πολύ μακρινό παρελθόν της γης. **Το Γεωπάрко Λέσβου** έχει ερευνήσει αυτή την ιστορία και μας παρέχει ακριβείς και λεπτομερείς πληροφορίες. Το κείμενο που ακολουθεί αντλήθηκε από την [ιστοσελίδα του Γεωπαρκου](#).

Ο καταρράκτης δημιουργείται από την απότομη ασυνέχεια των πετρωμάτων, κατά μήκος ενός μεγάλου ρήγματος. Το ρήγμα αυτό διέκοψε απότομα τη συνέχεια των πετρωμάτων ιγνιμβρίτη αλλά και της κοίτης του Ασπροπόταμου, με αποτέλεσμα τη δημιουργία στο σημείο αυτό μιας εντυπωσιακής υδατόπτωσης.

Ο γκρεμός, από τον οποίο τα νερά του Ασπροπόταμου πέφτουν με ορμή, ανέρχεται στα 15 μέτρα. Ο στροβιλισμός του νερού δημιουργεί μια φυσική εκβάθυνση στο σημείο της πτώσης, σχηματίζοντας μια φυσική λιμνούλα.

Η περιοχή καλύπτεται από ηφαιστειακά πετρώματα και ο καταρράκτης δημιουργείται πάνω σε μια εκτεταμένη εμφάνιση ιγνιμβρίτη, ένα ηφαιστειακό πέτρωμα που σχηματίστηκε πριν από 17 εκατομμύρια χρόνια, μετά από μια βίαιη έκρηξη του ηφαιστείου του Λεπετύμνου. Η έκρηξη προκάλεσε την έξοδο θερμών αερίων που παρέσυρε θραύσματα ελαφρόπετρας, υέλου, σταγονίδια λάβας και άλλα πυροκλαστικά υλικά, τα οποία επικάθισαν στη συνέχεια στο έδαφος και συγκολλήθηκαν λόγω της ρευστής κατάστασής τους. Η ιγνιμβριτική λάβα σχημάτισε χαρακτηριστικά ρεύματα που σκέπασαν το παλιότερο ανάγλυφο με τα παλαιότερα ηφαιστειακά πετρώματα.

Η τεκτονική δράση προκάλεσε τον κατακερματισμό των πετρωμάτων και τη δημιουργία μεγάλων ρημάτων που δημιούργησε τεκτονικές αναβαθμίδες. Η διάβρωση των πετρωμάτων που ακολούθησε δημιούργησαν τη σημερινή εντυπωσιακή γεωμορφή του καταρράκτη Μαν' Κάτσα.

Ο μύθος της Μαν' Κάτσα

Το πρώτο μυστήριο που συνδέεται με τον καταρράκτη είναι η ίδια η ονομασία του. Για την προέλευση της ονομασίας «Μαν' Κάτσα» υπάρχουν δύο εκδοχές, οι οποίες παραπέμπουν σε παραλλαγές μιας δραματικής ιστορίας.

Σύμφωνα με τη μία εκδοχή το «Μαν' Κάτσα» προέρχεται από το «μάντις Κάσα». Έτσι αποκαλούσαν μια πολύ όμορφη κοπέλα, η οποία λέγεται ότι σύχναζε στην περιοχή, όπου και διασκέδαζε με φίλους της. Μια μέρα όμως η κοπέλα βρέθηκε πνιγμένη μέσα στον λάκκο, ο οποίος από τότε έμεινε γνωστός ως «ο λάκκος της Μανικάτσας». Σύμφωνα με την ίδια παράδοση, μετά από αυτό το τραγικό συμβάν πολλοί Μανταμαδιώτες έλεγαν πως έβλεπαν τις νύχτες να τριγυρνά και να χορεύει στην περιοχή μια αιθέρια ύπαρξη, μια νεράιδα, η οποία ταυτιζόταν με την Μανικάτσα.

Περισσότερο γνωστή είναι μία άλλη εκδοχή της ιστορίας, η οποία συνδέει την περιοχή με μια σειρά από φόνους. Σύμφωνα με αυτήν, στην ευρύτερη περιοχή του καταρράκτη ζούσε μια βοσκοπούλα, τόσο όμορφη που κανένα παλικάρι δεν μπορούσε να αντισταθεί στην ομορφιά της. Εκμεταλλευόμενη την ακαταμάχητη γοητεία της η βοσκοπούλα παρέσερνε σε έναν ξέφρενο "διονυσιακό" χορό όποιον άνδρα ή αγόρι έπεφτε στο δρόμο της για να τους σκοτώσει ρίχνοντάς τους από τον γκρεμό του καταρράκτη. Κατά την εκδοχή αυτή η ονομασία «Μαν' Κάτσα» σημαίνει «μανιασμένη σάρκα». Παρότι δεν είναι σαφές πώς μπορεί να προκύπτει αυτή η απόδοση των συγκεκριμένων λέξεων, η εν λόγω ερμηνεία έχει γίνει ευρύτερα αποδεκτή, περισσότερο λόγω της ποιητικής δύναμης με την οποία αποδίδει τα φρικιαστικά γεγονότα του μύθου.

Τα στοιχεία των παραπάνω αφηγήσεων συχνά διαπλέκονται. Έτσι σε μια τρίτη εκδοχή η μορφή που παρασέρνει τους άνδρες και διαπράττει τους φόνους είναι εκείνη της νεράιδας και όχι κάποιας ζωντανής βοσκοπούλας. Στις περισσότερες περιπτώσεις πάντως η άγρια ομορφιά του τόπου έχει συνδυαστεί με την αγριότητα των εγκλημάτων μιας πανέμορφης γυναικείας ύπαρξης.

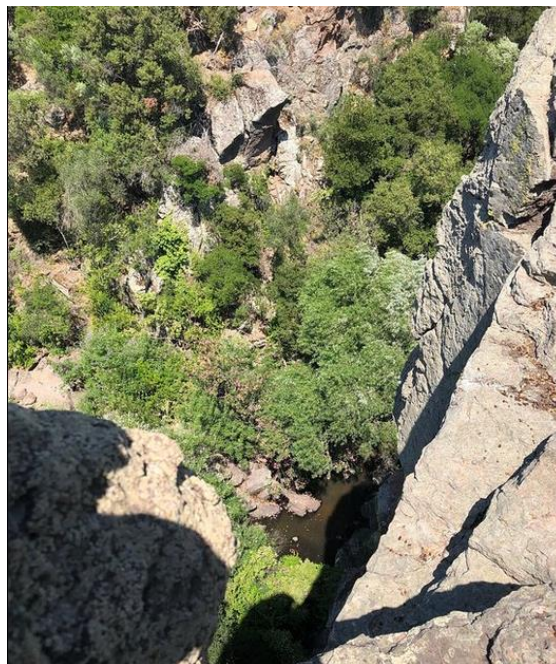

Το τοπίο

Οι μύθοι και οι θρύλοι που δημιουργούνται γύρω από έναν συγκεκριμένο τόπο αποτελούν απόπειρες να αποδοθεί η επίδραση που έχει το τοπίο στην ψυχή των ανθρώπων. Πέρα από την ιστορική πραγματικότητα, η αφετηρία της μυθικής αφήγησης μπορεί να εντοπιστεί στις εντυπώσεις και τα συναισθήματα που δημιουργεί ο τόπος στους κατοίκους, συναισθήματα που εξάπτουν τη λαϊκή φαντασία και την παρακινούν να τα νοηματοδοτήσει μέσα από ιστορίες και παραμύθια.

Με αυτό το δεδομένο και αν κρίνουμε από τον σχετικό μύθο, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι ο καταρράκτης Μαν' Κάτσα και ο περιβάλλον χώρος δημιουργούσαν στους κατοίκους αντιφατικά συναισθήματα. Από τη μια μεριά είναι η σπάνια ομορφιά που σε καλεί να τη θαυμάσεις, να την προσεγγίσεις και να αφεθείς σε αυτήν. Είναι επίσης η ασυνήθιστη διαμόρφωση του χώρου που σε κάνει να αισθάνεσαι την παρουσία του υπερφυσικού στοιχείου. Από την άλλη μεριά είναι ο φόβος για τον κίνδυνο που ελλοχεύει στο τοπίο, η απειλή που μπορεί να κρύβεται πίσω από την εξωτική ομορφιά. Η άγρια ομορφιά, η σαγήνη και ο κίνδυνος, ο θαυμασμός και ο ίλιγγος είναι στοιχεία που μπορεί να εντοπίσει και ο σημερινός επισκέπτης.

Το κείμενο που ακολουθεί είναι μια περιγραφή του τοπίου με έμφαση στα χαρακτηριστικά που το συνδέουν με τον μύθο. Οι μαθήτριες Ρένα Λαδάκη και Ράνια Νείρου επιχειρούν να αποδώσουν την ιδιαίτερη εκείνη αίσθηση που αποπνέει ο χώρος και μας οδηγεί μέχρι το κατώφλι του μύθου.

Τα Μυστικά της Φύσης

Ρένα Λαδάκη

Ράνια Νείρου

Ένα από τα πιο μαγευτικά και ταυτόχρονα σκοτεινά μέρη της λεσβιακής γης βρίσκεται κρυμμένο στη βορειοανατολική πλευρά της Λέσβου. Στην αρχή, θα απορήσεις σαν την άδεια πεδιάδα αντικρίσεις. Νομίζεις πως βρίσκεσαι σε μια πράσινη γαλήνια έρημο αλλά στο βάθος ένα μυστηριώδες δάσος ξεπροβάλει. Τα ολάνθιστα κλαδιά μπλέκονται μεταξύ τους σα να θέλουν να κρατήσουν κρυφό το μυστικό τους, σα να απλώνονται για να σε τραβήξουν μέσα τους. Όσο προχωράς προς το κέντρο, η βλάστηση γίνεται πιο πυκνή και όλα αποκτούν πιο άγρια όψη.

Μα, πρόσεξε μη πέσεις σαν το γάργαρο νερό στο απότομο κενό. Ένας πελώριος καταρράκτης δημιουργείται πάνω στη μαύρη πέτρα σαν το χρώμα του φέρετρου που κρύβει τις σιωπές των νεκρών. Ο ήχος του χαμού πλανιέται και ανακατεύεται στον χείμαρρο του καταρράκτη. Εκεί χάνεσαι και αφήνεις τις αισθήσεις σου να σε ταξιδέψουν. Όποια πλευρά του κι αν διαλέξεις, το θέαμα είναι μοναδικό. Μα, μην απορροφηθείς στην ομορφιά του, να θυμάσαι τις ιστορίες του.

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από ένα μικρό διήγημα που δημοσιεύτηκε το 1938 στο περιοδικό «Τρίβολος». Η αφήγηση παρουσιάζει την εκδοχή εκείνη του μύθου που κάνει λόγο για μια νεράιδα η οποία παρέσερνε στον θάνατο νεαρούς άνδρες. Στη συγκεκριμένη περίπτωση θύμα της είναι ένα αθώο νεαρό βοσκόπουλο. Η αφήγηση αντλήθηκε από το βιβλίο του Π. Παρασκευαΐδη, «Τούρκικες λέξεις στο μανταμαδιώτικο γλωσσικό ιδίωμα».

Τ'ς Μαν(ι)κάτσας ι λάκους

[...] Ι τσιρός ήνταν όμουρφους. Όξου μουσκουβόλα γι κόσμους, παντού φλίντρα (θάμνοι σαν τα πουνάρια με φύλλα χωρίς αγκάθια), αστσίν' (σκίνοι), ρίγια, θρίπγια (= θάμνοι), ασπουρδούλ(ι) (= ασφόμελοι), αρίγανες, μιλ(ι)σκούνις, αλίσφατσ', αβαγιανοί, αλυγαργιές, αγιουκλήματα τσ' άλλα. Τ' αρνιά σκουρπίσαν τσι τζμπούσαν ό,τ' λάχιμι μπρουστά ντου.

Του φιγγάρ εν είχι ακόμα ξιμπρουβάλ' τσι γι ουρανός ήνταν ξάστιρους. Θάργις τσι τ' άστρα πους χουρέβγαν απ' τ' χαρά ντου τσι λαμπουκουπούσαν. Γι Αυγιρινός μι ντ'ν Πούλια παίζαν, σα π' λέγιν τσι γοι διαβασμέν(ι)!

Μνια χαρά ήνταν ν' ακούς τα κδουνέλια που παίζαν τσι σκόρπα γι φουνή ντου μες ντιριδιγιές! Θάργις πους είσ' μες σι καμινιά Φραγκόκλισα. Άλλ' φουνή εν άγκις μο τα τρουξαλ(ι)δέλια τσι τ'ς μαθρατσοί που χαλούσαν ντου γκόσμου μες ντου μπουταμό.

Κατά τα μισάνυχτα έφνα, για να μη μπάρ' γύπνους του τζουμπανέλ', έριξι του καπότου τ' πας σ' έναν μπρίνου, κρέμασι τ' σκατζουρίδα τ'ς έναν αστσίνου, ακούμπσι τσ' απάνου τ' τσ' ίβγαλι τ' φλουγέρα τ' να παίξ' κουμάτ' να χαρεί ντ' βραδγιά!

Ήνταν μιρακλής, τσ' άμα έπιξι τσι ξέσιρνι του μανέ τ' τα νιρά κατασταλάζαν! Τ' αρνιά παρατούσαν να βουστσίζιν, τσι σουπαΐναν τα κδούνια.

Ος μπιλέμ, τσ' οι μαθρατσοί τσι τα τρουξαλ(ι)δέλια σουπαΐναν για ν' ακούσιν! Θαν ήνταν πιραζμένα τα μισάνυχτα.

Έτσι που έπιξι, σα να ντου μπήρι γ' ύπνους, έτσι που στέκνταν, τσι βλέπ' τσι πιτιγιότι μνια Νιραγίδα (= Νεράιδα) απού πίσου απ' τ'ς αράχτις, μες τα κάτασπρα, μι ξιπλιμένα μαλλιά, όμουρφ'-όμουρφ', να ντ' μπγεις μες του πουτήρ! Βάστα στα χέργια τσι μνια φνίκα, τσι χόρεβγμπρουστά τ'. Όσου τ'ν έβλιπι του τζουμπανέλ' να χουρέβγ, τόσου έπιξι πγιο παθητικά!

Πήγινι κουντά τ', έκανι να ντουν αγκαλιάσ' τσι να ντου φ'λήσ', τσ' αγκμπούσαν τα β'ζά τ'ς πας τα χέργια τ' τσι τράβηξι μπρους τα κάτου. Πλάλι καταπόδι τ'ς του μουρό, ως που πήγαν πας τα χείλια τ' λάκ'.

Έτσι στάθτσι, αγκαλιαστούκαν τσι πέσαν τσι γοι δγυο μες του λάκου!

Του φιγγάρ' θα ήνταν κανέ μπόγ(ι) απ'λουμένου. Ένα μαύρου σύννιφου στάθτσι μπρουστά τ' τσι του σκουτείνιασι!

Ι γέρου τζουμπάνους έβρασι τ' μτζήθρα, γέμουσι τα τυρβόλια, τ' αράδιασι πας του σανίδ να στρατζίζιν, μάζουξι τ'ν αμπουγκαθούρα (= μωζήθρα άπαχη) τσι ξάπλουσι να ντουν μπάρ' κουμάτ. Τσοιμήθτσι καλά.

Άμα νιώσει του πουρνό, γ' ήλιους ήνταν δγυο μπόγια. Βλέπ' του τζουμπανέλ' ένι φαίνονταν να 'ρτ'.

Ο! τέτγιοια ώρα να μη φανεί του μουρό, κάτ θα 'παθι!

Καμνιά κλιψά θα κάναν τα πρόβατα, τσι ως φαίνιτι ντουν πήρι η μέρα!

Ας ξιμπρουβάλου ως μπλάτ (= ως το βοσκοτόπι).

Έγειρι ντ' μπόρτα τ' κάλ(ι)βου, τ'ν έδισι μι μνια λαγαρούδα, μη μπα κανένας στσύλους τσι φα τίπουτα, τσι γίν' καμνιά ζημνιά τσι τράβηξι.

Άμα αφήλουσι, βάζ' φουνή, φουνάζ', σφυρίζ', τίπουτα! Βλέπ' του σουρί σκουρπζμένου. Πας σ' έναν μπρίνου βλέπ' του καπουτέλ' ιτ τσι τ' σκατζουρίδα τ' κουντά. Ι καρδιά τ' βόλιασι!

Φουνάζ' πάλι, σφυρίζ', τίπουτα! Άκσι κάτου μες ντου μπουταμό μπρους ντου λάκου να φουνάζ'!

Για μνιαις κατάλαβι πους ντουν ξιλόγιασι γι Νιραγίδα τσι ντουν έπνιξι!!... Στσύβγ(ι), βλέπ' μες ντου λάκου τσ' έπλιβγι πάνου πάνου γι φλουγέρα τ'. Βάζ' τα κλιάματα τσι τα ξιφουν(ι)τά!

– Πιδαίλ' μι, τσ' αγαπημένου μ'! Σι χάσα μες τα καλά καθούμινα! Τι θα γίνου δίχους ισένα! Μι κατάστριψις παλιουσκρόφα ξιλουγιάστρα!

Έκλαψι, χτυπήθτσι, αδιαφόριτα, του κακό γίντσι! Μήδι φαίνονταν καθγιόλ'. Βαθύς βλέπ'ς γι λάκους τσ' απόκρημους, ως φαίνιτι, μι του χιζ που έπισι μέσα, μάγκουσι κάτου μες τ'ς αράχτις τσ' εν έπλιψι.

Μι τα μάτγια βουρκουμένα, τσι μι ντ' γκαρδγιά θλιμμέν', μάζουξι τα πρόβατα, πήρι του καπότου τσι τ' σκατζουρίδα, τσι τα κατέβασι σντ' μάντρα.

Έστειλι χαμπάρ, ήρτι ένας κουλίγας τ' απ' του χουργιό, τσι τ'ν ίδια μέρα, μάζουξι του σουρί, πήρι τα γκαλαμπαλίτσα τ' τσι τράβηξι στα Καβακλιά, τσι μάντρουσι μέσα στ'ς Αμπέλις. Μήδι ξαναπάτσι πλια σ' Πιριστιργιές.

Θα ήταν λογικό να υποθέσει κανείς ότι ο μύθος της «Μαν' Κάτσας» ίσως έχει την αφετηρία του σε κάποιο πραγματικό τραγικό περιστατικό. Δεν είναι απίθανο να συνέβη στο μακρινό παρελθόν κάποιο ατύχημα, ή ακόμα και φόνος, ένα τραγικό συμβάν που σόκαρε την τοπική κοινωνία και άφησε για πάντα τα ίχνη του στον συγκεκριμένο τόπο.

Από τα την άλλη μεριά αυτό δεν είναι απαραίτητο. Οι μύθοι μπορεί να ξεκινούν από μια ποιητική σύλληψη ή μια φαντασίωση του λαϊκού νου. Μένουν ζωντανοί και διαδίδονται όσο εκφράζουν κοινές ελπίδες, φόβους και ανησυχίες, ιδέες και νοοτροπίες. Ανεξάρτητα λοιπόν από το πώς ξεκίνησε ο μύθος της «Μαν' Κάτσας», σημαντικότερο είναι να δει κανείς τι εκφράζει και με ποιον τρόπο συνδέει τους κατοίκους με τον τόπο τους.

Συνεπώς δεν είναι απαραίτητο να δεχτούμε ως περισσότερο πιθανή τη μία ή την άλλη εκδοχή του μύθου. Μπορούμε όμως να αναδείξουμε τα βασικά χαρακτηριστικά που διαπερνούν όλες τις εκδοχές και να προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε την αλήθεια τους, η οποία συνδέει τον τόπο με την ιδεολογία, τη φαντασία και την κοινωνική πραγματικότητα των ανθρώπων.

Πρωταγωνίστριά του μύθου είναι μια όμορφη γυναίκα. Είτε πρόκειται για βοσκοπούλα, είτε για νεράιδα, βασική κινητήρια δύναμη στον μύθο είναι η γυναικεία ομορφιά και η σαγήνη που ασκεί στο ανδρικό φύλο. Αυτή όμως η σαγήνη δεν παρουσιάζεται ως ένα θετικό χαρακτηριστικό αλλά ως μια δύναμη καταστροφής. Είναι ικανή να διεγείρει το ερωτικό πάθος και να οδηγήσει τους άνδρες στον χαμό, χωρίς αυτοί να φαίνεται πως έχουν περιθώρια αντίστασης ή αντίδρασης.

Ένα δεύτερο ενδιαφέρον στοιχείο είναι το γεγονός ότι αυτή η ακαταμάχητη θηλυκή επίδραση εμφανίζεται να κινείται ανεξέλεγκτα εκτός των ορίων της κοινωνίας. Είναι μια ύπαρξη ανεξάρτητη από τους αυστηρούς κοινωνικούς κανόνες που απολαμβάνει στην ερημιά της φύσης μια ασυνήθιστη ελευθερία.

Η αρχαία παράδοση

Οι αφηγήσεις γύρω από τον καταρράκτη της Μαν' Κάτσας περιλαμβάνουν ορισμένες λεπτομέρειες που μας κάνουν να σκεφτούμε την πιθανότητα ύπαρξης μιας μακραίωνης παράδοσης πίσω από τον συγκεκριμένο μύθο. Η εμφάνιση αιθέριων υπάρξεων, όπως νεράιδες ή νύμφες, στο βουκολικό τοπίο της Λέσβου, καθώς και η αναφορά σε έναν διονυσιακό χορό, αποτελούν στοιχεία που παραπέμπουν στο μακρινό παγανιστικό παρελθόν του τόπου. Το πιο κοντινό στον σύγχρονο μύθο αρχαίο παράδειγμα μπορεί να βρεθεί στο μυθιστόρημα του Λόγγου, «Δάφνις και Χλόη».

Ο Λόγγος έζησε στην περιοχή της Μυτιλήνης γύρω στα τέλη του 2^{ου} και τις αρχές του 3^{ου} αι. μ.Χ. Από τις περιγραφές του φαίνεται πως ήταν καλός γνώστης τόσο της πόλης της Μυτιλήνης όσο και της λεσβιακής υπαίθρου. (Α. Γονιδέλλης, «Δάφνις και Χλόη», σ. 15-18). Το μυθιστόρημά του «Δάφνις και Χλόη» περιγράφει τον έρωτα που αναπτύσσεται ανάμεσα στους δύο κεντρικούς ήρωες, τον Δάφνη και τη Χλόη, οι οποίοι παρότι είχαν ευγενική καταγωγή μεγάλωναν ως μέλη μιας βουκολικής κοινότητας. Το σκηνικό στο οποίο εκτυλίσσονται όλα τα γεγονότα είναι το ποιμενικό περιβάλλον της λεσβιακής υπαίθρου, το οποίο παρουσιάζεται ειδυλλιακά.

Οι λεπτομερείς περιγραφές του Λόγγου μας βεβαιώνουν ότι αναφέρεται σε ένα πραγματικό φυσικό τοπίο της Λέσβου. Αρκετές προσπάθειες έχουν γίνει για να ταυτιστεί το τοπίο αυτό με μια συγκεκριμένη περιοχή του νησιού. Κατά τον Α. Γονιδέλλη, ο οποίος συμφωνεί με αρκετούς ακόμη μελετητές, το φυσικό περιβάλλον στο οποίο αναφέρεται ο Λόγγος πιθανότατα βρίσκεται στο βορειοανατολικό μέρος του νησιού και πιο συγκεκριμένα στη θέση Ξαμπέλια των Νέων Κυδωνιών (Α. Γονιδέλλης, «Δάφνις και Χλόη», σ. 31). Επειδή όμως ο Λόγγος αναφέρει ότι το κτήμα του Μυτιληναίου άρχοντα βρισκόταν σε απόσταση 200 σταδίων (37 χλμ) από την πόλη, μπορούμε να το τοποθετήσουμε και λίγο βορειότερα.

Οι παρατηρήσεις αυτές φέρνουν το σκηνικό του αρχαίου μυθιστορήματος πολύ κοντά στην ευρύτερη περιοχή της Μαν' Κάτσας. Συνεπώς μπορούμε να δούμε τις περιγραφές του Λόγγου ως μαρτυρία για τη ζωή των αγροτικών κοινοτήτων στην ίδια περιοχή πολλούς αιώνες πριν. Έτσι το μυθιστόρημά του αποκτά ιδιαίτερη αξία, αν θέλει να αναζητήσει κανείς την πιθανότητα ύπαρξης μιας αρχαίας παράδοσης πίσω από τον μύθο της Μαν' Κάτσας. Άλλωστε τα ήθη και οι αντιλήψεις της υπαίθρου αλλάζουν με πολύ πιο αργό ρυθμό απ' ό,τι στις πόλεις και υπάρχουν παραδόσεις που μένουν σχεδόν αναλλοίωτες στο πέρασμα του χρόνου. Η επιβίωση της θυσίας του ταύρου στο πανηγύρι των Ταξιαρχών Μανταμάδου αποτελεί ένα παράδειγμα από την ίδια περιοχή που επιβεβαιώνει την πραγματικότητα αυτή.

Τι στοιχεία όμως μας δίνει ο Λόγγος που μπορούν να θεωρηθούν συγγενικά με τον μύθο της Μαν' Κάτσας;

Το μυθιστόρημα του Λόγγου

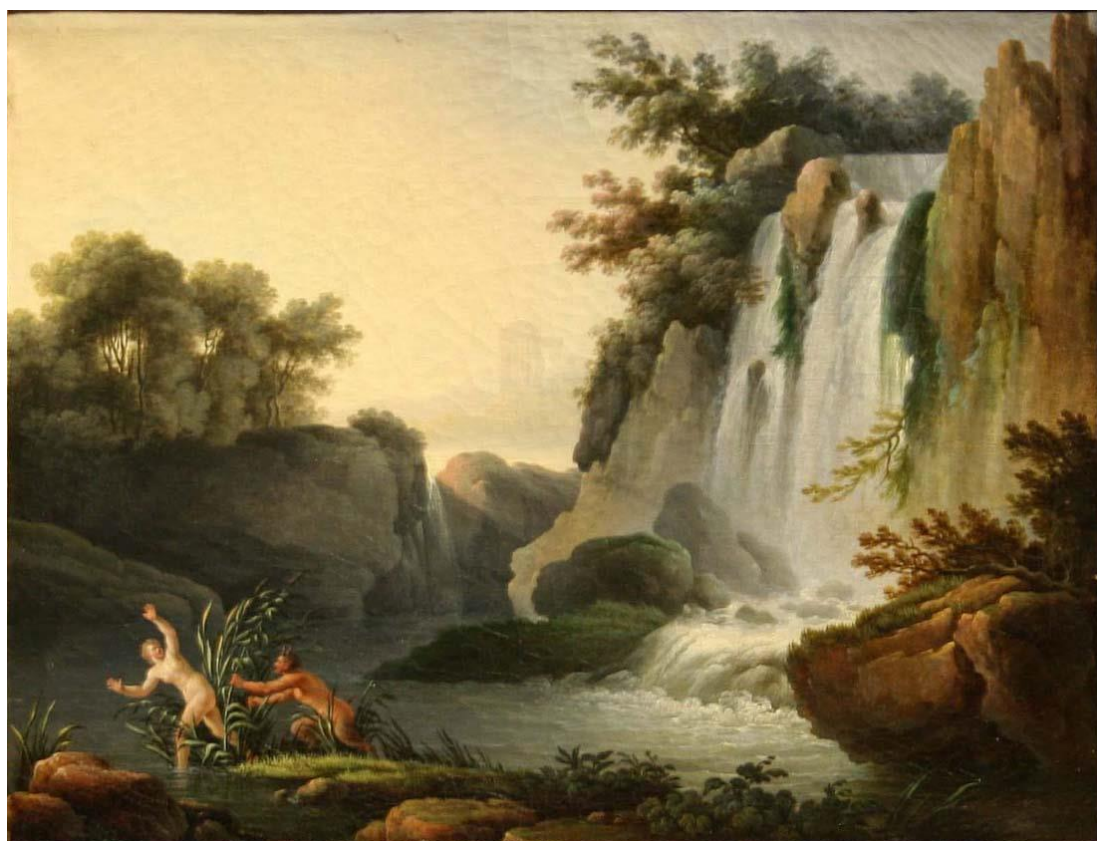
Οι ομοιότητες που εντοπίζονται ανάμεσα στην εικόνα του Λόγγου για τη λεσβιακή ύπαιθρο και τον μύθο της Μαν' Κάτσας μπορούν να συνοψιστούν σε δύο βασικά θέματα: το πρώτο είναι ο ερωτισμός και το δεύτερο η ιδιαιτερότητα της ποιμενικής ευσέβειας.

Ο ποιμενικός ερωτισμός

Το στοιχείο του ερωτισμού είναι διάχυτο σε όλο το μυθιστόρημα του Λόγγου. Γύρω από τον αγνό έρωτα που αναπτύσσεται σταδιακά μεταξύ των δύο κεντρικών ηρώων, υπάρχουν ποικίλες ερωτικές σκηνές, οι οποίες ξεκινούν από την παρατήρηση των ζώων και φθάνουν μέχρι αφηγήσεις παρμένες από την περιοχή του μύθου. Ο έρωτας συνήθως παρουσιάζεται στην εξιδανικευμένη και ειδυλλιακή του μορφή, σαν ένα πηγαίο συναίσθημα συνδεδεμένο με τη φύση και τη θεϊκή παρουσία. Ο ποιμενικός ερωτισμός φαίνεται να εκφράζεται εντονότερα σε περιπτώσεις συλλογικών εργασιών, όπως ο τρύγος, που σχετίζεται με τον οργιαστικό χαρακτήρα του Διονύσου. Αυτό φαίνεται και στο απόσπασμα που ακολουθεί:

Κι όπως κάνουν στη γιορτή του Διονύσου και στην παραγωγή του κρασιού, οι γυναίκες ερχόντουσαν από τους διπλανούς αγρούς να βοηθήσουν. Έτρωγαν όμως με τα μάτια τους τον Δάφνι και τον παίνευαν πως ήταν όμοιος στην ομορφιά με τον Διόνυσο. Μάλιστα μια από τις πιο θαρραλέες τον φίλησε κάνοντάς τον να κοκκινήσει και την Χλόη να στενοχωριέται. Οι άνδρες πάλι απ' τα πατητήρια, έβγαζαν διάφορα επιφωνήματα για την Χλόη και χοροπηδούσαν πιο μανιασμένα κι από Σατύρους που είχαν δει Μαινάδα, ευχόμενοι την ίδια στιγμή να γίνουν πρόβατα για να την έχουν βοσκοπούλα. Τότε ήταν που η Χλόη ένιωθε ευχαρίστηση ενώ δυσφορούσε ο Δάφνις. (Α. Γονιδέλλης, «Δάφνις και Χλόη», σ. 121).

Ωστόσο ορισμένες φορές ο ποιμενικός ερωτισμός έχει βίαιο χαρακτήρα, είτε πρόκειται για μυθικές αφηγήσεις είτε για επεισόδια της κεντρικής πλοκής του μυθιστορήματος. Έτσι, για παράδειγμα, αναφέρονται με λεπτομέρειες οι μύθοι της Σύριγγας και της Ηχούς, τις οποίες ο ερωτικός πόθος του Πάνα οδήγησε σε βίαιο τέλος. Από την άλλη μεριά η πρωταγωνίστρια Χλόη αντιμετωπίζει, ανάμεσα σε άλλες, την επίθεση του βοσκού Δόρκωνα, ο οποίος εμφανίζεται να επιχειρεί να την αρπάξει φορώντας το τομάρι ενός λύκου. Το παράδειγμα αυτό θυμίζει την περιγραφή του φρικιαστικού θανάτου της Ηχούς, όπου βλέπουμε τους βοσκούς να παρομοιάζονται με σκυλιά και λύκους, που ενεργώντας σε κατάσταση μανίας από την επίδραση του Πάνα, επιτίθενται για να διαμελίσουν την Ηχώ και να σκορπίσουν τα μέλη της σε όλη τη γη. Γενικότερα υπάρχουν αρκετά παραδείγματα τα οποία βεβαιώνουν ότι οι βοσκοί εκπροσωπούσαν μία απειλή για κοπέλες που μπορεί να βρίσκονταν μόνες στους αγρούς.

Henry d'Arles, «Πάνας και Σύριγγα»

Η ποιμενική ευσέβεια

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του μυθιστορήματος του Λόγγου είναι η έμφαση που δίνεται στους θεούς της υπαίθρου. Ο θεός έρωτας παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο, όπως είναι φυσικό σε ένα ερωτικό μυθιστόρημα. Δίπλα σε αυτόν υπάρχουν πολύ συχνές αναφορές σε αγροτικές θεότητες, όπως ο Πάνας και οι Νύμφες, καθώς και μια επίμονη αναφορά στον βαθύ σεβασμό που έδειχναν σε αυτές οι άνθρωποι της περιοχής, μέσα από ποικίλες προσφορές και θυσίες. Για τον Δάφνι και τη Χλόη η απόδοση τιμών στις Νύμφες ήταν μία καθημερινότητα. Οι Νύμφες παρουσιάζονται να βοηθούν τον έρωτα των δύο νέων, να τους προστατεύουν και να παρεμβαίνουν με τρόπο καθοριστικό για την εξέλιξη της υπόθεσης. Οι αιθέριες αυτές υπάρξεις, οι πανέμορφες θεότητες που συνδέονταν με τα πιο ειδυλλιακά σημεία της φύσης, μπορούσαν να εμφανίζονται σε όνειρα, να επικοινωνούν με τους ευσεβείς βοσκούς και ενίοτε να σμίγουν μαζί τους, όπως αναφέρεται φευγαλέα σε κάποιες μυθικές αφηγήσεις. Η κεντρική θέση που έχουν οι Νύμφες στην ποιμενική ευσέβεια και την υπόθεση του μυθιστορήματος δίνεται ήδη από την αρχή του έργου. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η όλη ιδέα για την σύνθεση του μυθιστορήματος του δόθηκε όταν επισκέφθηκε έναν ναό των Νυμφών, μέσα στο ιερό τους άλσος, καθώς κυνηγούσε στα βουνά της Λέσβου. Στην αρχή της αφήγησης της ιστορίας του Δάφνι και της Χλόης δίνεται άλλη μία περιγραφή ενός σπηλαίου στο οποίο οι κάτοικοι της περιοχής λάτρευαν τις Νύμφες:

Ήταν ένα άντρο των Νυμφών, σ' έναν μεγάλο βράχο, βαθουλωτό από μέσα και στρογγυλό απ' έξω. Τα αγάλματα των Νυμφών αυτών ήταν λαξεμένα σε μάρμαρο. Ανυπόδητες, με χέρια γυμνά μέχρι τους ώμους, μαλλιά λυμένα μέχρι τον αυχένα, με ζώνη στην μέση και μάτια χαμογελαστά. Η όλη εικόνα έδειχνε χορεύτριες να χορεύουν κυκλικά. Η άκρη του άντρου ήταν ακριβώς στη μέση του βράχου. Από μία πηγή ανάβλυζε νερό κάνοντας ένα αυλάκι όπως έτρεχε, ώστε ένα περιβόλι ολάνθιστο εκτεινόταν μπροστά από τη σπηλιά, με πολύ και τρυφερό χορτάρι που ποτιζόταν απ' τα νερά. Κι ήταν ακουμπισμένοι κάδοι και πλαγιάυλοι και σύριγγες και σουραύλια, αφιερώματα παλαιών βοσκών. (Α. Γονιδέλλης, «Δάφνις και Χλόη», σ. 81)

Κεντρική θέση στην ευσέβεια των ανθρώπων της υπαίθρου φαίνεται πως κατείχε η λατρεία του θεού Διονύσου. Ο Λόγγος αναφέρεται συχνά σε αυτήν καθώς και στην ύπαρξη ναού του θεού με βωμό τον οποίο περιγράφει με λεπτομέρειες.

Ο Λόγγος και η Μαν' Κάτσα – Συμπέρασμα

Τα στοιχεία από το μυθιστόρημα του Λόγγου που αναφέραμε παραπάνω δείχνουν ότι τουλάχιστον ορισμένα σημεία του μύθου της Μαν' Κάτσας υπήρχαν στη λαϊκή παράδοση των αγροτικών κοινωνιών της περιοχής ήδη από την αρχαιότητα. Τα ειδυλλιακά σημεία του φυσικού περιβάλλοντος συνδέονται με τη δράση θηλυκών υπερφυσικών υπάρξεων όπως οι Νύμφες. Η παρουσία τους μπορεί συνδέεται ποικιλοτρόπως με τον ερωτισμό των ανθρώπων, ο οποίος εμφανίζεται να είναι διάχυτος στο ίδιο φυσικό περιβάλλον. Πρόκειται για έναν ερωτισμό που έχει την ειδυλλιακή του πλευρά και εκδηλώνεται εξίσου από άνδρες και γυναίκες. Συχνά όμως μπορεί να γίνει βίαιος και να οδηγήσει σε επιθετική συμπεριφορά, που μπορούσε να φθάσει μέχρι το έγκλημα. Σύμφωνα με το Λόγγο τα θύματα αυτής της συμπεριφοράς ήταν γένους θηλυκού, είτε πρόκειται για Νύμφες είτε για βοσκοπούλες.

Στον μύθο της Μαν' Κάτσας συναντάμε τα παραπάνω στοιχεία με τη διαφορά ότι οι ρόλοι αντιστρέφονται. Τον ρόλο του θύτη αναλαμβάνει μια γυναικεία μορφή, είτε βοσκοπούλα, είτε νεράιδα, και ο ερωτισμός της εμφανίζεται να έχει στόχο το έγκλημα. Στο μυθιστόρημα του Λόγγου δεν βλέπουμε το θηλυκό στοιχείο να μπορεί να παίζει τέτοιο ρόλο. Εκτός από μία εξαίρεση, στην οποία ο Λόγγος αναφέρεται πολύ συνοπτικά. Πρόκειται για τις μαινάδες, τις εκστατικές ακολούθους του Διονύσου. Ο Λόγγος αναφέρεται σε αυτές σποραδικά μέσα στο κείμενο και λίγο πιο συγκεκριμένα στην περιγραφή μιας τοιχογραφίας που βρισκόταν στον ναό του Διονύσου. Οι μαινάδες εμφανίζονται στην αρχαία λογοτεχνία να περιφέρονται ελεύθερες και ανεξέλεγκτες στη φύση ευρισκόμενες σε εκστατική μανία και να διαθέτουν υπερφυσικές δυνάμεις. Συνδέονταν με φυσικές παραγωγικές πηγές, όπως τον τρύγο, το κρασί και το γάλα, μπορούσαν όμως να γίνουν και πολύ βίαιες. Συναναστρέφονταν με άγρια θηρία, κυνηγούσαν ζώα και αφού τα διαμέλιζαν έτρωγαν το κρέας του ωμό. Αν κάποιος διατάρασσε τον διονυσιακό χορό τους ήταν ικανές για φρικτά εγκλήματα. Αυτός ήταν ο λόγος που διαμέλισαν με τα χέρια τους τον βασιλιά της Θήβας Πενθέα. Γνωστός είναι και ο μύθος του διαμελισμού του Ορφέα από τις μαινάδες, άλλος ένας μύθος που σχετίζεται με τη Λέσβο, καθώς σε αυτήν ξεβράστηκε το κεφάλι του διαμελισμένου Ορφέα.

Συνεπώς η γυναίκα – θύτης της Μαν' Κάτσας έχει κάτι από τις Νύμφες του Λόγγου και κάτι από τις μαινάδες που σχετίζονταν με την διονυσιακή λατρεία στον ίδιο πάντα χώρο. Θα μπορούσαμε να δούμε τη γυναίκα αυτή ως μαινάδα, που περιφέρεται ελεύθερα και ανεξέλεγκτα στην ύπαιθρο και καταστρέφει όποιον θελήσει να την κάνει δική του.

Από την αρχαία παράδοση στη νεότερη

Η αρχαία παράδοση που εξετάσαμε ως εδώ μας δίνει αρκετά στοιχεία για τη μακραίωνη προέλευση στοιχείων που βρίσκουμε στον μύθο της Μαν' Κάτσας. Δεν μας λύνει όμως ένα βασικό πρόβλημα, που αποτελεί και ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του σύγχρονου μύθου.

Συγκεκριμένα, ο μύθος της Μαν' Κάτσας εμφανίζει μια γυναίκα που είχε σαν βασικό στόχο το έγκλημα και μοναδικά θύματά της άνδρες. Οι ενέργειές της μοιάζουν να είναι προμελετημένες. Το ερώτημα επομένως που προκύπτει είναι να εντοπίσουμε τι ήταν αυτό που οδήγησε τον λαϊκό νου να συλλάβει την ιδέα μιας γυναίκας που σκοτώνει νεαρούς άνδρες κατά συρροή. Η απάντηση πρέπει να βρίσκεται στα χαρακτηριστικά της τοπικής κοινωνία.

Μια πρώτη απάντηση βέβαια μπορεί να δοθεί από τα στοιχεία που είδαμε μέχρι τώρα. Συγκεκριμένα, θα μπορούσε να σκεφθεί κανείς ότι η γυναικεία αυτή μορφή φέρεται σαν να γυρεύει να πάρει εκδίκηση για κάτι. Και αυτό το κάτι φαίνεται από την ίδια τη δράση της: η μέθοδος που χρησιμοποιούσε προκειμένου να παρασύρει τα θύματά της στον θάνατο ταυτίζεται με τον βασικό λόγο των βίαιων επιθέσεων που βίωναν οι γυναίκες του μύθου και της ιστορίας στο βουκολικό περιβάλλον: την έξαψη της ερωτικής επιθυμίας.

Η φόνισσα της Μαν' Κάτσας

Ο μύθος της Μαν' Κάτσας μας παρουσιάζει μια γυναικεία μορφή που διαπράττει μια σειρά από φόνους ανδρών, χωρίς όμως να γίνεται αναφορά σε κάποιο κίνητρο. Αυτό είναι λογικό και αναμενόμενο, αφού οι λαϊκοί μύθοι συνήθως δίνονται ελλειπτικά, πιο πολύ σαν ποιητικές συλλήψεις, και σπανίως αναλύονται τα κίνητρα και τα αίτια της δράσης των προσώπων. Εμείς ωστόσο θα πρέπει να αναρρωτηθούμε για τα κίνητρα των φόνων του μύθου, καθώς αυτή η αναζήτηση μπορεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο δημιουργήθηκε ο συγκεκριμένος μύθος.

Σε αντίθεση με την ιστορία της φόνισσας της Μαν' Κάτσας, η ιστορία μιας άλλης διάσημης φόνισσας είναι πλήρως καταγεγραμμένη χωρίς να αφήνει κενά στην ερμηνεία της δράσης της. Πρόκειται φυσικά για τη «Φόνισσα» του Παπαδιαμάντη. Τα πλούσια στοιχεία που δίνει ο Παπαδιαμάντης για τη δική του φόνισσα μπορούν να μας βοηθήσουν να διαλευκάνουμε το μυστήριο που καλύπτει τη γυναίκα του καταρράκτη.

Η εργασία που ακολουθεί εκπονήθηκε από τον φοιτητή Παναγιώτη Ψωμαδέλλη, κατά την πρακτική του άσκηση στο σχολείο μας, και τη μαθήτριά Μαρία Χατζηκώστα.

Η Φόνισσα του Παπαδιαμάντη

Παναγιώτης Ψωμαδέλλης
Μαρία Χατηκώστα

Στη Φόνισσα του Παπαδιαμάντη σκιαγραφείται, με σκοτεινές αποχρώσεις, η εικόνα μιας γυναίκας που σταδιακά διολισθαίνει στο έγκλημα, με τα θύματά της να είναι μικρά κορίτσια. Παράλληλα, μέσα από τις ζωντανές εικόνες του συγγραφέα, εμφανίζεται μπροστά μας η εικόνα της κοινωνίας, μέσα στην οποία έζησε και έδρασε η φόνισσα.

Η υπόθεση εκτυλίσσεται σε μία χρονική περίοδο καθαρά πατριαρχική, με τον πυρήνα της κοινωνίας να αποτελεί η κλειστή δομή της οικογένειας. Σκοπός της ζωής φαίνεται να είναι ο γάμος και η αναπαραγωγή απογόνων. Είναι μια ιεραρχική και αυστηρή μορφή οικογένειας, στην οποία ιδιαίτερη αξία έχει ο άρρενας απόγονος, σε αντίθεση με τη μοίρα των γυναικών, που παρουσιάζεται προβληματική. Το κύριο πρόβλημα ήταν η ανάγκη αποκατάστασης των κοριτσιών μέσα από την παροχή προίκας. Το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ξεδιπλώνεται το νήμα της δράσης συμπληρώνεται από τη φτώχεια και τον ξενιτεμό.

Πρωταγωνίστρια του έργου είναι η Φραγκογιαννού, μια ηλικιωμένη γυναίκα που έζησε μια ζωή γεμάτη βάσανα. Η κληρονομικότητα που τη βάραινε ήταν ιδιαίτερα αρνητική, αφού η μητέρα της είχε τη φήμη μάγισσας. Από μικρή έμαθε να υπηρετεί πρώτα τον πατέρα της και ύστερα τον σύζυγό της.

Η Φραγκογιαννού αδικήθηκε από τους γονείς της, καθώς η προίκα που πήρε ήταν ανάξια λόγου, και έτσι αναγκάστηκε να παλέψει για να επιβιώσει και να αποκτήσει κάποια υπάρχοντα, καθώς ο σύζυγος που της δόθηκε παρουσιάζεται ως φτωχός και άβουλος. Όλες αυτές οι εμπειρίες φαίνεται να στιγματίσαν την ζωή της γυναίκας.

Οι σκοτεινές εικόνες στην αρχή του διηγήματος λειτουργούν σαν ένας καθρέφτης του μυαλού της. Το σκοτάδι που την καταλαμβάνει είναι σταδιακό και παρουσιάζεται με κλιμάκωση. Αρχικά τη βλέπουμε να ξαγρυπνά πάνω από την κούνια ενός άρρωστου βρέφους, που είναι η μικρή της εγγονή. Σε μια κατάσταση κούρασης και νύστας, με θολωμένο μυαλό, αφενός αναπολεί όλα τα βάσανα που έχει ζήσει η ίδια και αφετέρου αναλογίζεται τα βάσανα που περιμένουν το ασθενικό κοριτσάκι αλλά και την οικογένειά του. Μέσα σε αυτή τη διανοητική σύγχυση, την κακή ψυχολογική κατάσταση και την έμφυτη ορμητικότητά της, πνίγει το μωρό, διαπράττοντας τον πρώτο φόνο.

Έτσι ξεκινά η μία πορεία κατά την οποία βυθίζεται όλο και περισσότερο στις έμμονες σκέψεις της. Με τις πράξεις της θεωρεί ότι αντιτάσσεται σε μια κοινωνία που επιθυμεί την υποδούλωση του γυναικείου φύλου, και ότι μέσω του θανάτου λυτρώνει τα μικρά κορίτσια και τις φτωχές οικογένειές τους από τα βάσανα που τους επιφυλάσσει η μοίρα. Έτσι αναλαμβάνει να αποδώσει ένα είδος θεοδικίας που ξεπερνά τα ανθρώπινα μέτρα, κάτι που ο Παπαδιαμάντης αποδίδει με τη φράση «άρχισε να ψηλώνει ο νους της». Γι' αυτό και όταν διαπράττει τους επόμενους φόνους, η σκοτεινή και διεστραμμένη, πλέον, σκέψη της ερμηνεύει τυχαία συμβάντα ως θεϊκά σημάδια που ενθαρρύνουν το έργο της, το οποίο θεωρεί ως ένα είδος αποστολής που έχει λάβει την έγκριση του Θεού.

Η εγκληματική πορεία της Φόνισσας δεν παρουσιάζεται από τον συγγραφέα απλά ως αποτέλεσμα ατομικής τρέλας. Η τρέλα της Φραγκογιαννούς έχει ξεκάθαρη κοινωνική βάση. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Φόνισσα είναι ένα «τέρας» το οποίο γέννησε η ίδια η κοινωνία, μέσα από τη σκληρότητα και την αδικία με την οποία αντιμετωπίζει πολλά μέλη της και ιδίως του «ασθενούς» φύλου. Γι' αυτό και στο τέλος δεν δικάζεται ούτε τιμωρείται από τους θεσμούς της κοινωνίας, αλλά πνίγεται στη θάλασσα στην προσπάθειά της να διαφύγει, βρίσκοντας έτσι τον θάνατο «μεταξύ θείας και ανθρωπίνης δικαιοσύνης».

Η λεσβιακή παράδοση

Η μελέτη της «Φόνισσας» του Παπαδιαμάντη δείχνει τον τρόπο με τον οποίο μια απλή γυναίκα μπορεί να μετατραπεί σε εγκληματία που διαπράττει φόνους κατά συρροή. Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη πορεία φαίνεται πως παίζει η έννοια της απονομής δικαιοσύνης ή της εκδίκησης απέναντι στην αδικία, τη σκληρότητα και την καταπίεση που ασκεί το κοινωνικό πλαίσιο. Για να ανιχνεύσουμε αν κάτι τέτοιο ισχύει και στην περίπτωση της φόνισσας του καταρράκτη, θα πρέπει να εξετάσουμε ποιες είναι εκείνες οι κοινωνικές συνθήκες που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μια τέτοια σκέψη –όχι απαραίτητα πράξη– τις γυναίκες των κτηνοτροφικών κοινοτήτων της Λέσβου. Είδαμε ήδη την απειλή και την πράξη βίας εις βάρος νεαρών και όμορφων γυναικών στα παραδείγματα από τον κόσμο της αρχαιότητας. Θα πρέπει τώρα να εξετάσουμε τα δεδομένα που υπάρχουν από νεότερες περιόδους, που είναι πιο κοντά στη δημιουργία της σύγχρονης εκδοχής του μύθου της Μαν' Κάτσας. Οι μαθήτριες του σχολείου μας Δανάη Βαμβακά, Ευρυδίκη Καζάζη και Όλγα Σακαράκη εξέτασαν από αυτήν την άποψη ορισμένα παραδοσιακά λαϊκά τραγούδια της Λέσβου και ιδιαίτερα του Μανταμάδου.

Τα κείμενα που σχολιάζονται έχουν αντληθεί από το βιβλίο του Π. Παρασκευαΐδη, «Τούρκικες λέξεις στο μανταμαδιώτικο γλωσσικό ιδίωμα» και το βιβλίο του Α. Καρανικόλα, «Παραδοσιακά ταγούδια από τον Μανταμάδο της Λέσβου».

Η θέση της γυναίκας σε παραδοσιακά τραγούδια και αφηγήσεις του Μανταμάδου.

Δανάη Βαμβακά
Ευρυδίκη Καζάζη
Όλγα Σακαράκη

Τα παραδοσιακά κείμενα και τραγούδια του Μανταμάδου, αλλά και της Λέσβου γενικότερα, συχνά είναι αποκαλυπτικά για τη θέση που είχε η γυναίκα στις τοπικές κοινωνίες. Οι διακρίσεις άρχιζαν πριν από τη γέννηση του παιδιού, αφού συχνά δηλωνόταν μια ξεκάθαρη προτίμηση στα αγόρια. Η μανταμαδιώτικη ιστορία του καφτσάρ (καυχησιάρη) είναι αποκαλυπτική.

Καφτσάρς

Του Παναγιουτέλ(ι) απί μικρο το 'δειχνι. Ούλα τα μουρά τ' μαχαλαδιού τ' ντου φουβούνταν, ούλα τα στειλιάρζι (= χτυπούσε, έδερνε). [...]

Σαν ήρτι γι τσιρός τ' να παντριφτεί καμάρουνι τσι 'λιγι.

– Θα πάρου μνια, για ν' αφήσου ντόλια! Ναμνιαστά (ονομαστά) θαν είνι τα παλ(ι)κάργια π' θα κάνου!

Δγιάλιξι μνια νταβραντζμέν(ι) κουπέλα τσι ντ' μπήρι μι του ζορ τσι μι του καλό!

Σαν ήρτι γι ώρα να γιννήσ', καφτσιόνταν τ' αγόρ π' θα κάν' πους θα ήνταν σα τσι λόγ' τ'.

Τι τα θέλτι όμους, έκανι μνια κουρούκλα! Τ' κακουφάντσι κουματέλ', αμ εν ίβγινι τίπουτα απ' του χέρ' τ'.

Έβαλι πάλι τα δυνατά τ', τσι του 'χι πλια για σίγουρου. Η γ'ναίκα τ', ως φαίνιτι, ήνταν πγιο καπάτσα, τσ' έκανι πάλι κουπιλδέλ'!

Μαράθτσι άμα γίν(ι)καν δγυο. Να μη ντα πουλιουλογούμι έκανι τέσσιρ'ς αράδουτα (= στη σειρά)! Τα φτιρά τ' κουπούκαν. [...]

Στο παραπάνω απόσπασμα φαίνεται καθαρά η επιθυμία του πατέρα να αποκτήσει αγόρια και η έντονη απογοήτευσή του από τη γέννηση κοριτσιών. Μάλιστα στη φράση «Η γ'ναίκα τ', ως φαίνιτι, ήνταν πγιο καπάτσα, τσ' έκανι πάλι κουπιλδέλ'!» μπορούμε να δούμε την τάση να αποδίδεται στη μητέρα η ευθύνη για τη γέννηση κόρης αντί γιου, είτε από ανικανότητα είτε από πονηριά.

Μετά τη γέννηση, η ιδιαίτερη θέση που επιφύλασσε για τα κορίτσια η κοινωνία της εποχής εκδηλωνόταν από τη βρεφική τους κιόλας ηλικία. Στα «ταχαρίσματα», τα τραγούδια που έλεγαν οι μητέρες στα βρέφη που κρατούσαν στα χέρια τους, βρίσκουμε στίχους που εκφράζουν τον μελλοντικό προορισμό των κοριτσιών:

Του μουρό σα μιγαλύν'

Του μουρό σα μιγαλύν'
θα του βάζου γω να πλύν',
τσ' ύστιρας σα μεγαλώσ'
θα του βάλου γω να ζ'μώσ'.

Τσι θα πλύνει τσι τα πιάτα
τσι θα κάν' τσι τη σαλάτα,
θα προουφταίν' τσι τ'ν αφλουγή
άμ' τ'ν αγληγουργιά τ' τ'ν πουλλή.

Από το παραπάνω τραγούδι φαίνεται ότι το μοναδικό μέλλον στο οποίο θα μπορούσαν να ελπίζουν τα κορίτσια ήταν να παντρευτούν να κάνουν οικογένεια, να μάθουν από νωρίς τις δουλειές του σπιτιού ώστε να βοηθούν τη μητέρα τους αλλά και για να είναι έτοιμες όταν θα κάνουν την δική τους οικογένεια.

Σε άλλα ταχταρίσματα εκδηλώνεται χωρίς περιστροφές η προτίμηση στα αγόρια και επιπλέον αιτιολογείται:

Έχω γιο κι έχω χαρά
που θα γίνω πεθερά
έχω κόρη κι έχω πίκρα
που θα μου γυρεύουν προίκα

Η εξασφάλιση προίκας για την παντρεία των κοριτσιών ήταν μία μόνιμη έγνοια των γονιών. Την έγνοια αυτή τραγουδούσαν συχνά οι μητέρες νανουρίζοντας τα μικρά κορίτσια:

Κοιμήσου και παρήγγειλα
στην Πόλη τα προικιά σου
στα Γιάννενα τα ρούχα σου
και τα ασημικά σου.

Αν μάλιστα η οικογένεια του κοριτσιού δεν ήταν ευκατάστατη, το θέμα της προίκας αποτελούσε ένα σοβαρό πρόβλημα.

Ασφαλώς οι γονείς ήθελαν το κορίτσι τους να «καλοπαντρευτεί». Συχνά όμως οι «καλοί» γαμπροί απαιτούσαν και πλούσια προίκα. Ενδεικτικό είναι το παρακάτω απόσπασμα, το οποίο προέρχεται από μια κατηγορία τραγουδιών που ονομάζονταν «παινέματα», καθώς είχαν στόχο να επαινέσουν τα μέλη μιας οικογένειας. Σε έναν τέτοιο έπαινο λοιπόν βρίσκουμε τους παρακάτω στίχους:

Έχεις κόρη πεντάμορφη
γραμματικός τη θέλει,
αν είναι και γραμματικός,
πολλά προικιά γυρέβγει.
Ζητά αμπέλι' ατρύγητα,
λιόδεντρα, χωράφια με τα στάχνα,

γυρεύει και τη Βενετιά
μ' όλα της τα καράβια,
γυρεύει και τον κυρ Βοργιά
να τον καλαρμενίζει.
Πολλά είπαμε της κόρης σας
ας πούμε και του γιού σας.

Είναι φανερό ότι και ο καλοπροαίρετος έπαινος μιας όμορφης κόρης δύσκολα μπορούσε να ξεφύγει από την σκληρή κοινωνική πραγματικότητα της εποχής.

Συνήθως βέβαια η κόρη δεν επέλεγε το σύζυγό της, ούτε είχε την επιλογή να αποφύγει εντελώς τον γάμο. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τις ποικίλες κοινωνικές πιέσεις είχε πολλές φορές σαν αποτέλεσμα οι γυναίκες να δίνονται σε γάμο με άντρες που ήταν πολύ μεγαλύτεροι σε ηλικία. Σε αυτήν την πραγματικότητα αναφέρεται το πολύ γνωστό τραγούδι «Δώδεκα χρονών κορίτσι»

Δώδεκα χρονών κορίτσι

Άιντε δώδεκα χρονών κορίτσι,
χήρα πάει στην μάνα της,
τα στεφάνια στην ποδιά της
κι έκλαιγε τον άντρα της.

Στη συνέχεια του τραγουδιού η μητέρα προσπαθεί να παρηγορήσει το νεαρό κορίτσι υποσχόμενη έναν νέο γάμο. Η αντίδραση όμως του κοριτσιού απορρίπτει αυτό το ενδεχόμενο:

Σώπα κόρη μου μην κλαις
σώπα μην πικραίνεσαι
και τα μαύρα θα τα βγάλεις
και ξαναπαντρεύεσαι

Άιντε εγώ τα μαύρα δεν τα βγάζω
θα κλειστώ σ' ένα κελί
πες κι εσύ καημένη μάνα
πως δεν έκανες παιδί.

Η αδυναμία της κόρης να αποφύγει έναν νέο γάμο με τους ίδιους ή παρόμοιους όρους την οδηγεί να προτιμήσει το μοναστήρι.

Το γεγονός ότι η αποφυγή του γάμου δεν ήταν επιλογή για μια γυναίκα φαίνεται από την δύσκολη θέση και τον στιγματισμό που συνόδευε όσες τελικά έμεναν ανύπανδρες χωρίς να το έχουν επιδιώξει. Σε τέτοια θέση μπορούσαν να βρεθούν γυναίκες που είχαν συνάψει κάποιον δεσμό αλλά ο αγαπημένος τους τις εγκατέλειπε πριν τον γάμο. Τα δύο παραδείγματα που ακολουθούν περιστρέφονται γύρω από αυτό το θέμα αλλά οι αντιδράσεις των εξαπατημένων γυναικών είναι διαφορετικές.

Το πρώτο παράδειγμα είναι το τραγούδι «Μια νέα αγαπάει 'να νιο», στο οποίο η άρνηση γάμου από τον νέο προκαλεί στην ερωτευμένη κοπέλα θλίψη που φθάνει μέχρι την επιθυμία θανάτου. Το δεύτερο παράδειγμα είναι μια αφήγηση που αφορά μια γυναίκα που μετά την εγκατάλειψη από τον αγαπημένο της δεν παντρεύτηκε ποτέ και μέχρι τα γεράματά της θρηνούσε τη μοίρα της αλλά και καταριόταν τον υπεύθυνο.

MIA NEA AGAPAEI 'NA NIO

Μια νέα αγαπάει 'να νιο την αγαπάει και κείνος
η νέα ήτανε πιστή μα άπιστος εκείνος (δισ)

Σαν μάθεις πως απέθανα πάρε αμάξι κι έλα
να δέσεις τα χεράκια μου με μια χρυσή κορδέλα

Μια μέρα που σεργιάνιζαν σ' ωραίο περιβόλι
γυρίζ' η νέα και του λέει με βάσανα με πόνοι

Κι όταν θα με περάσουνε από τα καφενεία
πάρε και 'σύ τους φίλους σου και έλα στην κηδεία

Μήτσο παρήλθε ο καιρός την τόση μας αγάπη
άντε να παντρευτούμε πια να βγούμ' από τα πάθη

Κι όταν θα μ' ακουμπήσουνε στις εκκλησιάζ την πόρτα
βγάλε ρε Μήτσο μια φωνή να μαραθούν τα χόρτα

Κόρη μ' αν θέλεις παντρεία παντρεύθηκε μονάχη
γιατί κι εγώ βαρέθηκα την ιδική σου αγάπη

'Όταν θα μ' ακουμπήσουνε στις εκκλησιάζ τη μέση
βγάλε ρε Μήτσο μια φωνή το τέμπλος της να πέσει

Ασήμια και μαλάματα που σου 'χω καμωμένα
σου τα χαρίζω όλ' αυτά να φύγεις από μένα

'Όταν με κατεβάσουνε τρία σκαλιά στον Άδη
τότε σου δίνω άδεια να αγαπήσεις άλλη

Η κόρη όταν τ' άκουσε με τόση απορία
μες στην καρδιά της ήναψε μια πύρινη φωτιά

'Όταν σου φέρουν κόλυβα τα κόλυβά μου φά' τα
τρώ(γ)ε τα και τιμώραγε μια νέα που σ' αγάπα

'Εστειλε και αγόρασε το δόλιο φαρμάκι
στην κάμαρά της κλείστηκε και το 'πινε μονάχη

'Όταν μου φέρουν κόλυβα στη γης θα τα σκορπίσω
να έβγουνε τριανταφυλλιές να βγω να τις ποτίσω

Κι κει που το κατέβαζε με τόση γρηγοράδα
της φάνηκε πως έπινε μια κρύα λεμονάδα

'Όταν μου φέρουν κόλυβα στη γης θα τα σκορπίσω
τότε θα βγάλω μια φωνή κι ευθύς θα ξεψυχήσω

Κουτζαμπικιάρσα

Μο τσ' έγρινη γι μέρα, ήθιλι ι θγεια Στασούλ(ι), να πάρ' του πανιρέλι τ'ς μι του κτζαζμένου του μαλλί τσι τα λανάργια τ'ς, ν' ανιβεί πας του δώμα, να κάτσ' στουν απόστου τ' πκαρή ν' αγκμπίς' απάνου, τσι ν' αρχινίς' να λαναρίζ' τσι να μ' σουτραγδεί. Του τραγδέλ' ιτς πλια κλάψτου! Πγιο πουλύ μοιιάζ(ι) μοιρουλόγ' παρά τραγδέλ'.

Ίπιρνη τσι κουμάτ' ψουμέλ' στα χέργια τ'ς, του ψίχλιαζι τσι του πέτα να του φαν τα πιρσιτιρέλια τ'ς.

Ντ' μάθαν πλια, στ' ούλου κουντά τ'ς παγιαίναν, μο άμα έκανι να χαδέψ' κανένα, πιτούσαν κουματέλ, τσι παγιαίναν αλάργα. Γι χαρά τ'ς ήνταν να τα βλέπ' να τζμπιόντιν τσι να κάνιν τα πάσα ντουν ζιβγαρουμένα. Ανιστέναζι τσι 'λιγι:

– Χαρούτι τώρα που 'στι νια τσ' αγαπμένα· ταχιά τ'ν άλλ' θα πάθτι κανέ κάζου ν' απουμείντι πκραμένα, τσι παραπουνιμένα σα τσι μένα! Ζάβαλ(ι), άμα έχ' κανένας κανέ γκαμό θαρρεί πους ούλους γι κόζμους θα του πάθ', τσι τα π'λιά (= πουλιά) ακόμα!

Ούλου μ' έφτα ίχι να κάν' τσι τ'ν ίπιρνη του παράπουνου, τσ' αρχίνα του τραγδέλ' ιτς.

Ως φαίνιτι αγάπα κανέναν τσι τ'ν άφσι τσι πάγ'τσι, ίβγι τσι τ' όνουμα τ'ς κάν' (= ως φαίνεται) τσ' απόμνι κουτζά μπικιάρσα!

Τράβα τα λανάργια τ'ς τσι 'λιγι του τραγδέλ' παραπουνιάρκα:

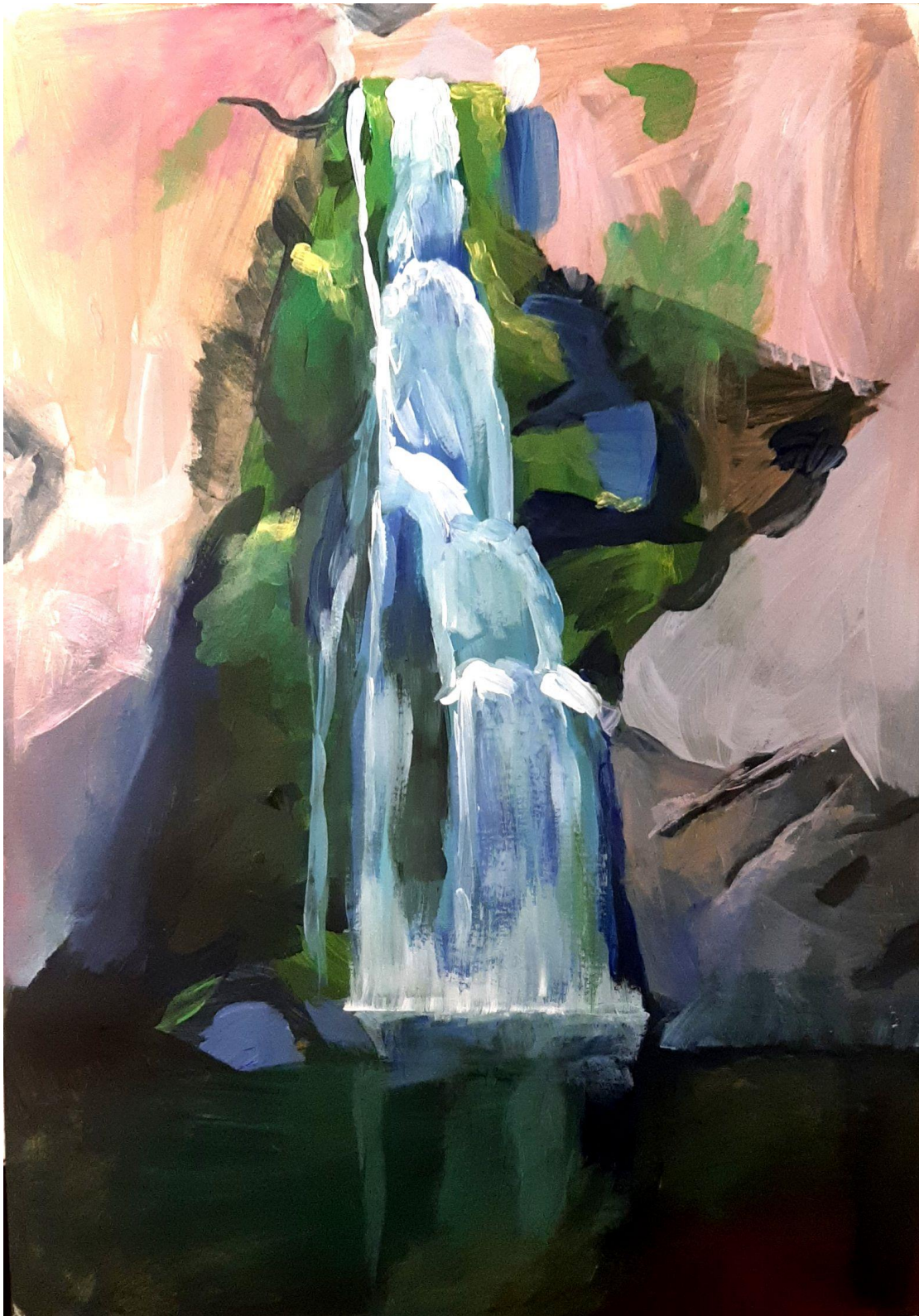
«Μάγι μ' τσι μάγιψέτουμε,
του νέου που μ' αγάπα.
Όπου μι φίλα τσ' ίλιγι,
θα σ' αγαπώ για πάντα.
Τσι τώρα μ' απαρνήστηκι,
σα γκαλαμνιά στου γκάμπου.
Θιρίζεις παίρνεις ντου καρπό,
ντη καλαμνιά τ'ν αφήνεις.
Βάζεις φουτιά στη γκαλαμνιά,
μαβρίζ' γι κάμπους ούλους.
Έτσι νε μαύρισε τσι με
η δόλια μου καρδιά!»

Άμα τέλειουνι έφτου, αρχίνα τ' άλλου σα να καταργιόνταν:

«Απ' αψηλά να γκριμιστεί,
τσι χαμηλά να πέσει.
Σαν του γυαλί να τσακιστεί,
σαν του τσιρί να λιώσει.
Δέκα γιατροί να τουν βαστούν,
τσι δέκα μαθητάδισ.
Τσι γω διαβάτης να πιρνώ,
να τους εχαιρετίσου.
Καλώς τα κάνιτι γιατροί,
καλώς τα πουλιμάτι.
Αν κόβγιν τα ξυράφγια σας,
κριγιάτα μη λυπάστι.
Κι γω λινό πανί πουλώ,
σαράντα πέντε πήχεις.
Τις δέκα δίνου για ξαντό,
τις δέκα για τα φτίλια.
Τσι τ' άλλου του πιρ'σσότιρου
να 'νι του σάβανό του!».

Ύστιρα άμα του τέλειουνι, μ'σουγέλα, σα να ξιδτσόνταν (= εκδικιόταν)...

(Μίτρους, περιοδ. «Τρίβολος», αρ. φύλλου 214, 1 Μαΐου 1936, σ. 861).

Ζωγραφιά της μαθήτριας
Νεφέλης Βαμβακά

Συμπεράσματα

Η τελευταία αφήγηση μας φέρνει αρκετά κοντά στο θέμα της Μαν' Κάτσας. Η απάρνηση της γυναίκας από τον αγαπημένο της τη στιγμάτισε με μια κακή φήμη, η οποία τη συνόδευε για το υπόλοιπο της ζωής της με αποτέλεσμα να μείνει ανύπαντρη. Σε μεγάλη πια ηλικία εξακολουθούσε να μοιρολογά την κακή της τύχη. Εκτός από τα μοιρολόγια όμως εκδήλωνε και μια έντονη επιθυμία εκδίκησης. Είναι αξιοσημείωτο ότι τις στιγμές που κυριευόταν από το πάθος της εκδίκησης και έκανε τις κατάρρες της τραγούδια, φανταζόταν ότι η τιμωρία του υπεύθυνου για την κατάστασή της άνδρα ερχόταν με την πτώση του από μεγάλο ύψος. Σε αυτή τη φαντασίωση εμφανίζονται γιατροί να προσπαθούν μάταια να τον σώσουν ενώ η ίδια εμφανίζεται πρόθυμη να βοηθήσει προσφέροντας ύφασμα για το σάβανό του. Η ικανοποίηση που παίρνει από αυτή τη σκέψη φαίνεται από το χαμόγελο που έχει το πρόσωπό της ολοκληρώνοντας το τραγούδι της εκδίκησης.

Το τελευταίο αυτό παράδειγμα μας δείχνει με ποιον τρόπο θα μπορούσε να έχει δημιουργηθεί ο μύθος της Μαν' Κάτσας. Η γυναικεία διάθεση για αντίδραση απέναντι σε καταπιέσεις και αδικίες από μια ανδροκρατούμενη κοινωνία έπαιρνε τη μορφή της επιθυμίας εκδίκησης, η οποία έβρισκε διέξοδο μέσα από φαντασιώσεις που γίνονταν τραγούδια και ιστορίες. Σε αυτή την τάση θα μπορούσε να οφείλει την αφετηρία της η αφήγηση για τη φόνισσα της Μαν' Κάτσας, ενώ η απήχηση και διάδοσή της δείχνει ενδεχομένως ότι εξέφραζε και άλλους εκτός από αυτόν που τη συνέλαβε. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι ο μύθος επινοήθηκε απαραίτητα από τη γυναικεία φαντασία. Η ανδρική ευαισθησία θα μπορούσε εξίσου να οδηγήσει σεο ίδιο αποτέλεσμα.

Το τοπίο της εξωτικής και άγριας ομορφιάς του καταρράκτη της Μαν' Κάτσας ξυπνούσε αρχαίες παραδόσεις για την ύπαρξη και δράση Νυμφών και άλλων υπερφυσικών όντων στο φυσικό περιβάλλον της Λέσβου, σε συνδυασμό με έναν διάχυτο ερωτισμό που συχνά γινόταν βίαιος εις βάρος των γυναικών. Οι αρχαίες αυτές παραδόσεις φαίνεται πως μπορούσαν εύκολα να συνδυαστούν με τάσεις και διαθέσεις που δημιουργούσε η δομή της κοινωνίας στα νεότερα χρόνια. Έτσι, μέσα από τον μύθο, το μοναδικό τοπίο του καταρράκτη μετατράπηκε σε ένα μνημείο όπου συνυπάρχει η αρχαία παράδοση με την επιθυμία να εκφραστεί με κάποιο τρόπο η διαμαρτυρία για την κοινωνική πραγματικότητα της σύγχρονης εποχής, αλλά και να βρει ένα είδος δικαίωσης η φωνή όσων υφίσταντο τα οδυνηρά αποτελέσματα αυτής της πραγματικότητας.

Δημιουργία της μαθήτριας
Πηνελόπης Πασπάτη

Η μελέτη των στοιχείων και τα συμπεράσματα που παρουσιάστηκαν παραπάνω ενέπνευσαν τη δημιουργικότητα των μαθητών μας. Στη συνέχεια ακολουθούν δύο διηγήματα, από τις μαθήτριες Μαρίτα Στεφανέλλη και Φωτεινή Γιασσά, στα οποία γίνεται προσπάθεια να δραματοποιηθεί ο μύθος δίνοντας παράλληλα το υπόβαθρο που τον δημιούργησε

Μετά σιωπή

Μαρίτα Στεφανέλλη

Ήξερα που βρισκόμουν. Αυτό που δεν γνώριζα ήταν το γιατί. Ήμουν στο δάσος έξω απ' το χωριό, κάπου εκεί γύρω πρέπει να ήταν και το σημείο που παίζαμε κρυφτό και άλλα πολλά παιχνίδια παιδιά. Καμιά φορά, πάω εκεί να νιώσω και πάλι αυτή την αύρα της χαμένης ξεγνοιασιάς, να θυμηθώ με νοσταλγία τους φίλους μου και τα πειράγματά μας. Τότε, όμως, φυσούσε παγερός άνεμος· με ορμή διαπερνούσε τα φύλλα των δέντρων και τα έκανε να θροΐζουν απειλητικά. Δεν ένιωθα κανένα ίχνος της ατμόσφαιρας που είχα συνηθίσει· φοβόμουν δίχως να ξέρω καθαρά τι.

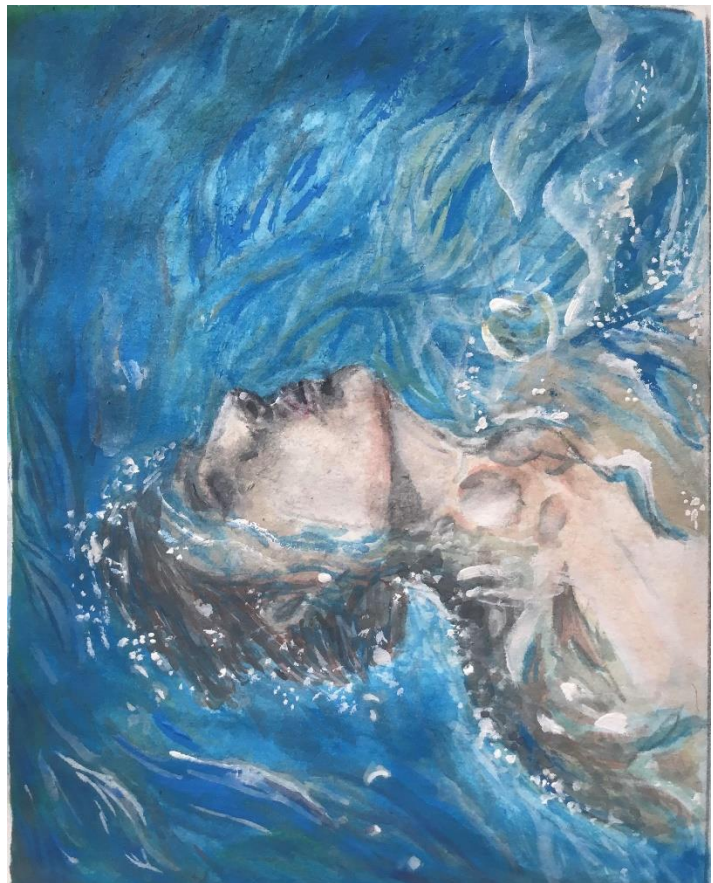
Εάφνου, είδα κάτι να κινείται. Όχι, δεν μπορεί να έκανα λάθος, μια λευκοντυμένη σκιά φάνηκε λίγο πιο πέρα. Περπατούσε, ή μάλλον έτρεχε σαν τον άνεμο ανάμεσα στους κορμούς. Όσοι ζούμε εδώ γνωρίζομαστε μεταξύ μας, μια σταλιά τόπος, αλλά κάτι μέσα μου με σταμάτησε. Ήταν ένα ένστικτο που ψιθύρισε «Μην πλησιάσεις... Μη φωνάξεις». Ο δισταγμός μου κράτησε μονάχα για δυο ανάσες. Έπειτα, άρχισα να ακολουθώ τη μορφή όσο πιο αθόρυβα μπορούσα.

Έτρεχα για αρκετή ώρα και κάποια στιγμή οι δυνάμεις μου με εγκατέλειψαν. Παραδέχτηκα πως η σκιά χάθηκε βαθιά, στο πιο σκοτεινό σημείο του δάσους και χαμογέλασα στη σκέψη των πράξεών μου.

Μόλις έκανα το πρώτο βήμα προς το χωριό, άκουσα κάτι από την άλλη κατεύθυνση· ομιλίες. Η καρδιά μου άρχισε να χτυπάει γρήγορα, αλλά την αγνόησα και αμέσως πήγα προς τα εκεί.

Πράγματι, δυο άνθρωποι στέκονταν λίγο παραπέρα και μιλούσαν. Δεν πλησίασα πολύ για να μην αντιληφθούν την παρουσία μου· ακόμη φοβόμουν. Δεν αναγνώρισα κανέναν απ' τους δυο. Η μία ήταν η λευκοντυμένη μορφή που είχα δει πρωτύτερα και συζητούσε με έναν άνδρα, που φαινόταν για αγρότης. Εκείνη ήταν πάνω-κάτω στην ηλικία μου και φορούσε λευκά κουρέλια, μα συνάμα ήταν εκθαμβωτική. Θαρρώ πως δεν έχω ξαναδεί τέτοια ομορφιά σε άνθρωπο ντυμένο σαν αγρίμι. Η πρώτη μου -ομολογουμένως άτοπη- σκέψη ήταν πως η μυστηριώδης κοπέλα ανήκε στο δάσος. Κάποια απ' τις Νύμφες, τα αερικά στα παραμύθια που περιπλανιούνται ανάμεσα στους θνητούς και προστατεύουν τη φύση.

Άρχισαν να περπατούν κι εγώ ακολούθησα. Φτάσαμε στον καταρράκτη, από ένα μονοπάτι που δεν είχα ξαναδεί. Ήμουν λίγο μακριά και δεν άκουσα τα λόγια τους· όμως τους έβλεπα να γελούν. Έτσι, δεν μπόρεσα να φανταστώ τι θα συνέβαινε στη συνέχεια... Το είδα καθαρά, με τα ίδια μου τα μάτια! Η κοπέλα με γαλήνιες κινήσεις, λες και χόρευε, πλησίασε τον άνδρα. Λίγες στιγμές αργότερα, είδα το σώμα του να χάνεται στα ορμητικά νερά. Η έκφρασή της φανέρωνε ικανοποίηση, μιαν άγρια χαρά.

Ζωγραφιά της μαθήτριας
Ράνιας Νείρου

Εγώ είχα μείνει άναυδη, δεν ήξερα πως να αντιδράσω. Τότε, άνοιξαν οι ουρανοί· άρχισε να βρέχει ασταμάτητα. Τα νερά του καταρράκτη έπεφταν μανιασμένα, σα να 'θελαν να ξεπλύνουν το ανόσιο έργο, παρασέροντας με ορμή το άψυχο σώμα μέχρι να το εξαφανίσουν μέσα στον υγρό του τάφο. Ποτέ πριν δεν έχω νιώσει τέτοιο τρόπο. Τα μέλη μου είχαν παραλύσει και ενώ ένιωθα ολόκληρο το είναι μου να ουρλιάζει «Φύγε! Τρέξε να σωθείς!», είχα παγώσει.

Ο αέρας είχε δυναμώσει ακόμη περισσότερο και τα δέντρα τριγύρω σε τίποτα δεν θύμιζαν την συνηθισμένη τους όψη. Στεκόμουν χάρω, δίπλα σ' ένα απ' αυτά και λίγα λεπτά αργότερα -που μου φάνηκαν αιώνες- είδα την κοπέλα να με πλησιάζει. Στα ανάκατα μαλλιά της είχε πλεγμένα λουλούδια πολλών ειδών και χρωμάτων. Σταθερά, με ένα καθησυχαστικό χαμόγελο, έβγαλε ένα από αυτά και μου το έδωσε.

Ζωγραφιά της μαθήτριας
Ράνιας Νείρου

Καθώς το άφηγε στην παλάμη μου, είπε:

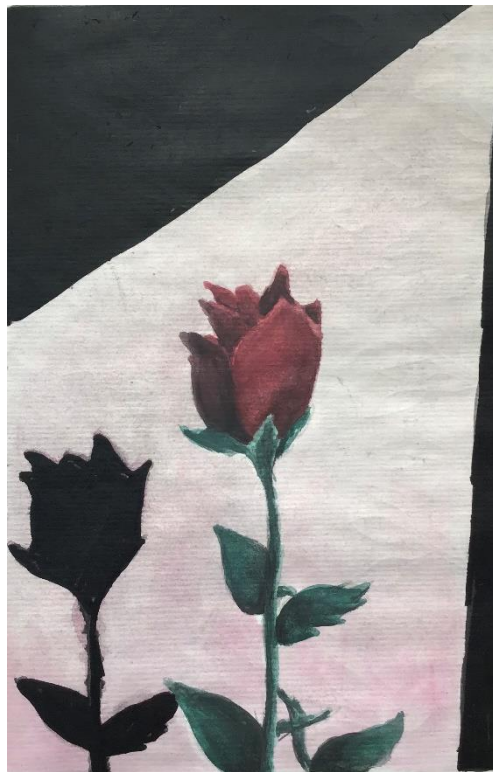
Η μοίρα με αδίκησε στο παρελθόν... Δεν ξέρω αν κάνω το σωστό παίρνοντας το μονοπάτι της εκδίκησης...

Μετά από λίγα αμίλητα λεπτά συμπλήρωσε:

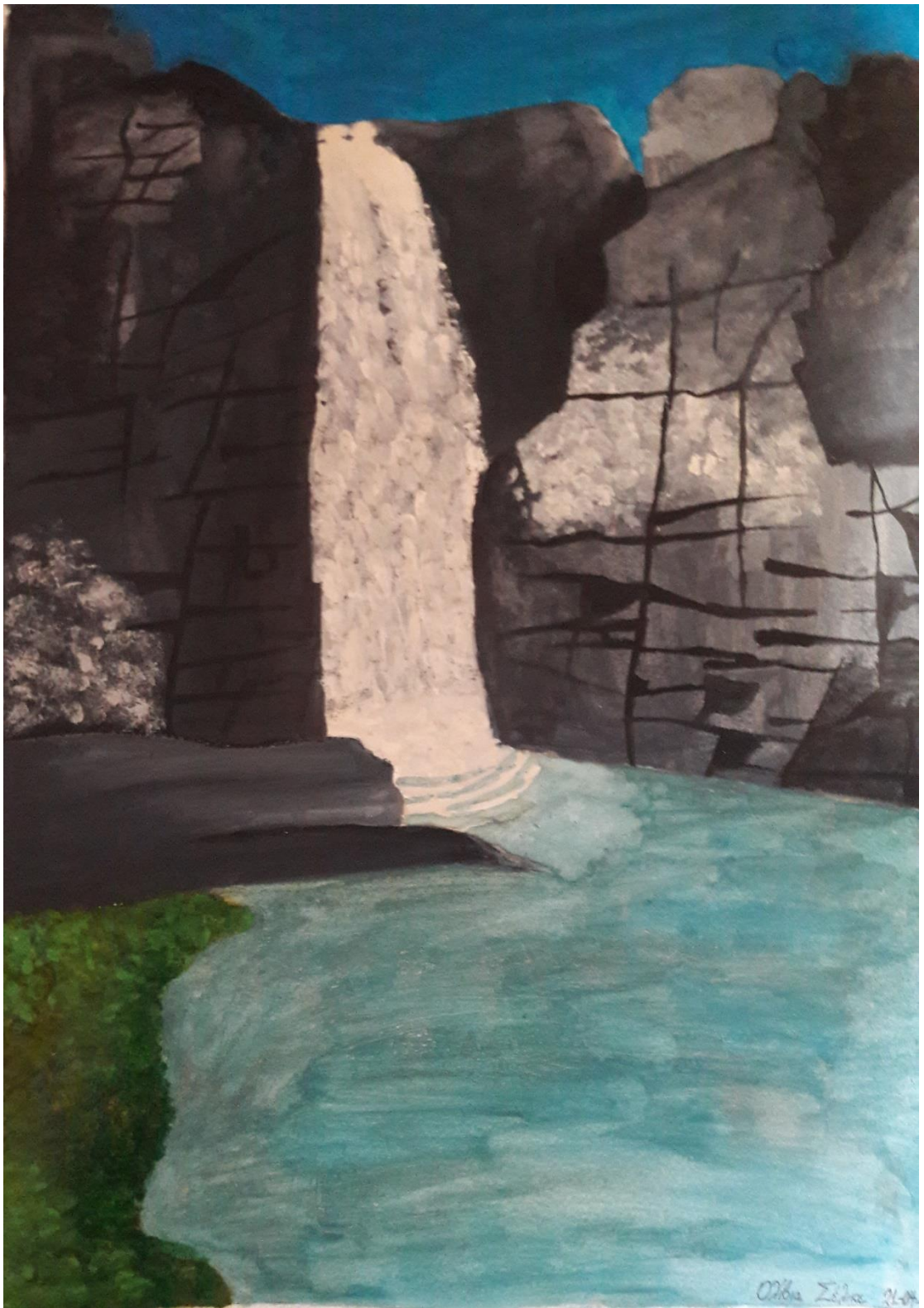
Όμως, η ψυχή μου μόνο έτσι θα ανακουφιστεί.

Ένα γλυκόπικρο ύφος αλλοίωσε τα χαρακτηριστικά της. Προτού προλάβω να απαντήσω, μια λάμψη με τύφλωσε. Μετά σιωπή.

Ακούστηκε το ρολόι της πλατείας. Τέσσερις χτύποι. Δεν είχε ξημερώσει ακόμα και το μικρό χωριό ήταν βυθισμένο στο σκοτάδι. Τότε κατάλαβα πως ήμουν στο δωμάτιό μου, στο σπίτι. «Όνειρο ήταν», σκέφτηκα και πήρα μια βαθιά ανάσα... Θυμήθηκα τις ιστορίες που μου έλεγε όταν ήμουν μικρή, η γιαγιά μου, για τη Μαν' Κάτσα. Ένωσα κάτι να γδέρνει το χέρι μου. Ήταν ματωμένο. Από τ' αγκάθια ενός κατάλευκου τριαντάφυλλου...

Ζωγραφιά της μαθήτριας
Ράνιας Νείρου

Ζωγραφιά της μαθήτριας
Ολίβιας Σελίκε

Η εκδίκηση

Φωτεινή Γιασσά

Ζωγραφιά της μαθήτριας
Ράνιας Νείρου

Ήταν ένα σούρουπο, όπως όλα τα άλλα, και ο ήλιος βυθιζόταν πίσω από τα βουνά. Μια δυνατή βροχή χτυπούσε τα κλαδιά των δέντρων. Περπατούσα στα μονοπάτια του δάσους, χαμένη στις σκέψεις μου· στην οργή μου. Είχε έρθει η ώρα. Οι αγρότες γυρνάνε στο χωριό. Φεύγουν από τα χωράφια τους και για να φτάσουν γρήγορα στο σπίτι τους διαλέγουν τα γρήγορα μονοπάτια του δάσους.

Την είχα πάρει την απόφαση, θα έπαιρνα εκδίκηση.

Και ξάφνου φάνηκε· ένας ανυποψίαστος αγρότης. Τον παραμόνευα για λίγο και ύστερα εμφανίστηκε στη μέση του μονοπατιού.

Επιστράτευσα όλη μου τη γοητεία· είχα σκοπό να τον πλανέψω.

Με λόγια γλυκά και γεμάτα δηλητήριο τον παρέσυρα στο δάσος. Με ακολουθούσε σαν υπνωτισμένος· η ομορφιά μου στάθηκε χρήσιμη για πρώτη φορά. Το βλέμμα του πρόδιδε την όρεξη του, σαν λύκος που κοιτάει το αρνάκι του κοπαδιού και ξερογλείφεται.

Το μίσος μου μεγάλωνε και βιαζόμουν να τον τιμωρήσω. Είχαμε φτάσει στην καρδιά του δάσους, κανείς δεν θα τον άκουγε να φωνάζει. Σταμάτησα τότε και έκατσα σε έναν βράχο· ήρθε δίπλα μου, ανυπόμονος.

Εγώ κρατούσα το μαχαίρι στο αριστερό μου χέρι και ήμουν έτοιμη να πάρω την εκδίκηση που τόσο λαχταρούσα. Αλλά δίστασα· δεν μπορούσα να κουνήσω το χέρι μου που σαν να είχε κολλήσει πάνω στο βράχο αρνιόταν να με υπακούσει. Και ο αγρότης ανυπόμονος, έτοιμος να μου ορμήσει.

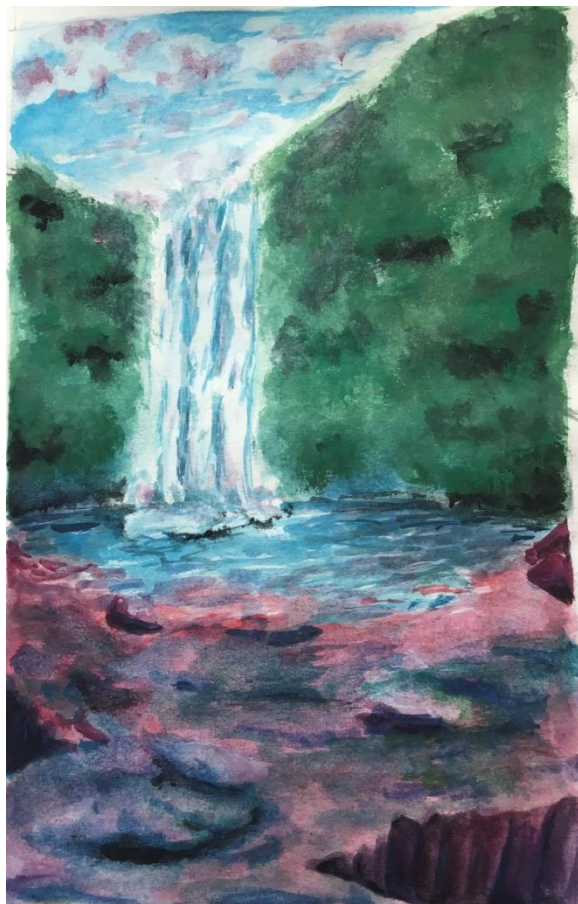
Τι να έκανα, δεν γινόταν να υποκύψω ξανά, δεν γινόταν να φοβηθώ. Ο πανικός και ο φόβος με κατέκλυσαν και τότε σηκώθηκα και άρχισα να τρέχω. Και αυτός με ακολουθούσε. Έπρεπε να βρω μια λύση, η αδικία που είχα υποστεί με έπνιγε. Και τότε τον άκουσα· ο καταρράκτης αντηχούσε. Έτρεξα προς εκείνη την κατεύθυνση και η βροχή δυνάμωνε. Ακόμη με ακολουθούσε, έπρεπε να βιαστώ.

Έφτασα τότε δίπλα στον ψηλό καταρράκτη· Περίμενα και κρύφτηκα πίσω από έναν θάμνο. Φωνάζοντας αγριεμένα έφτασε ο άντρας εκεί, κοντά στο χείλος του γκρεμού. Τον φώναξα να πλησιάσει, προσποιούμενη ότι είχα πέσει. Τρέχοντας πλησίασε και τότε γλίστρησε και έπεσε.

Είχα πάρει την εκδίκηση μου.

Ένα βάρος έφυγε από πάνω μου. Δε το μετάνιωσα και παρόλο που το δικό μου φορτίο εξανεμίστηκε, με βάραινε το φορτίο των άλλων γυναικών. Όσα εγώ είχα υποστεί, εκείνες τα ζούσαν καθημερινά. Καταπίεση, φόβο και αδυναμία να αντιδράσουν. Έπρεπε να τις σώσω, να τους δώσω μία δεύτερη ευκαιρία να απαλλαχτούν από την καταδυνάστευση των συζύγων τους.

Από τότε ποτέ δε σταμάτησα να φέρνω τους αγρότες στον γκρεμό. Όλοι είχαν την τύχη του πρώτου και πότε δεν το μετάνιωσα, ούτε τώρα, ούτε θα το μετανιώσω.

Ζωγραφιά της μαθήτριας
Ράνιας Νείρου

Πηγές

- Γεωπάрко Λέσβου:
<http://www.lesvosgeopark.gr/%CE%B3%CE%B5%CF%89%CF%80%CE%AC%CF%81%CE%BA%CE%BF-%CE%BB%CE%AD%CF%83%CE%B2%CE%BF%CF%85/>
- Απόστολος Γονιδέλλης (εισαγωγή – μετάφραση – σχόλια), *Λόγγου, Δάφνις και Χλόη*, αιολίδα, Μυτιλήνη 2011.
- Παύλος Παρασκευαΐδης, *Τούρκικες λέξεις στο μανταμαδιώτικο γλωσσικό ιδίωμα*, Σύλλογος Γυναικών Μανταμάδου, Μυτιλήνη 2020.
- Απόστολος Καρανικόλας, *Παραδοσιακά ταγούδια από τον Μανταμάδο της Λέσβου*, Σύλλογος Γυναικών Μανταμάδου, Μυτιλήνη 2018.